

Mediji i zločini

PRAVOSUĐE SRBIJE U AMERIČKIM MEDIJIMA

TERI KARTER

Intervju

Teri Karter je sudski izveštač i analitičar prestižnog stručnog časopisa Američke advokatske komore. Pratio je na stotine sudskih procesa širom SAD i o njima izveštavao za američke medije, među kojima i za “Vašington post”

Krajem jula, Karter je boravio u Beogradu da bi u Žurnalu Američke advokatske komore predstavio pravosuđe u Srbiji.

Zašto je Američka advokatska asocijacija odlučila da u svom časopisu objavi članak o reformi pravosudnog sistema u Srbiji?

Pre svega, želeo bih da vam objasnim zbog čega sam svojim urednicima predložio priču o pravosudnom sistemu u Srbiji. Na ideju o toj temi došao sam pre nekoliko meseci, kada sam se upoznao sa Brunom Vekarićem, portparolom Tužilaštva za ratne zločine, i Sonjom Prostran, koja je tada bila portparol Veća za ratne zločine, a koja je nedavno imenovana za sudiju jednog opštinskog suda u Beogradu. Ja sam predavač na fakultetu “Donald V. Reynolds”, Nacionalnog centra za sudove i medije, koji je deo Nacionalnog pravnog koledža u Renou, u državi Nevada, na kome su Bruno i Sonja bili na obuci, zajedno sa grupom službenika za informisanje javnosti o radu sudova, koji su tu došli na obuku iz različitih delova SAD. Moram da kažem da su Sonja i Bruno predstavljali otkrovenje te nedelje, i za instruktore i za polaznike seminara. Neki gorući problemi o kojima su nam oni govorili, a koji su vezani za rešavanje izuzetno složenih sudskih predmeta, bili su daleko zanimljiviji od onih sa kojima se mi obično suočavamo. Slušajući Sonju i Bruna na našim časovima, kao i u privatnoj komunikaciji koju sam sa njima imao u drugim prilikama, živo sam se zainteresovao za događaje u Srbiji. Znao sam da uredništvo časopisa ABA planira da jedan broj časopisa u celini posveti temi sve ozbiljnijih problema koji ugrožavaju nezavisnost sudstva u SAD, uključujući i nezavisno delovanje tužilaca. Kao specijalan način u kontekstu ove teme, predložio sam priču o razvoju nezavisnog pravosuđa u Srbiji, državi koja upravo prolazi kroz proces demokratske tranzicije. Uredništvo je istog trenutka podržalo moj predlog.

Tokom svog boravka u Beogradu razgovarali ste sa vodećim ličnostima u tužilaštvima, sudovima, profesionalnim udruženjima, međunarodnim i nevladinim organizacijama. Kakav je vaš dominantan utisak? Da li bi sudovi u Srbiji mogli da procesuiraju predmete u tako rizičnim oblastima kao što su organizovani kriminal i ratni zločini?

Moj utisak je da takozvani “odliv mozgova” o kome sam slušao, odnosno odlazak ogromnog broja inteligentnih i talentovanih ljudi iz Srbije tokom traumatičnih devedesetih godina, očigledno nije bio tako potpun kako bi se moglo zaključiti na osnovu izveštaja u medijima. Bio sam impresioniran znanjem, veštinom, kompetencijom i odlučnošću gotovo svih stručnjaka sa kojima sam razgovarao. Takođe me je impresionirala posvećenost, rekao bih prava strast, sa kojom su oni govorili o svom poslu. Na primer, g. Vladimir Vukčević mi je detaljno opisao, navodeći imena, nekoliko situacija u kojima su članovi vlade vršili pritisak na njega i na njegovu tužilaštvo u pojedinim slučajevima, i kako su on i njegovi saradnici uspeli da odole tim pritiscima. Takve priče sam čuo i od sudije Omera Hadžiomerovića, koji mi je o tim problemima govorio u svojstvu portparola Udruženja sudija, kao i od Aleksandra Milosavljevića, koji obavlja sličnu funkciju u Udruženju tužilaca. Uzgred bih hteo da napomenem kako sam uveren da ovakva profesionalna udruženja imaju dovoljno potencijala da doprinesu ostvarenju značajnih reformi, što će biti jedna od ključnih poenti mog članka. Moj je utisak da su sudije i tužioc i u Srbiji potpuno spremni da se bave predmetima ratnih zločina i organizovanog kriminala. Činjenica je da im je potrebna veća pomoć na najosnovnijem nivou – saradnja i veći angažman policije. Ali, izgleda da za tu nedovoljnu saradnju nisu uvek krivi sami policijski istražitelji; pre bi se reklo da policijski istražni organi ne dobijaju neophodnu podršku. Dakle, ovo pitanje i dalje zavisi od političke volje u drugim vladinim sektorima. Kada je reč o sudijama i tužiocima u institucijama koje se bave ratnim zločinima i organizovanim kriminalom, meni se čini da postoji veoma izražena stručna sposobnost i volja. Smatram da je poslednjih meseci nekoliko događaja doprinelo orijentaciji tih napora u pozitivnom smeru; tu pre svega mislim na pritisak SAD u vidu obustavljanja značajnih finansijskih sredstava namenjenih Srbiji, zatim na zahteve koje Srbija mora da ispuni da bi se pridružila Evropskoj uniji, kao i na otkriće i emitovanje video snimka na kome je prikazan ratni zločin pogubljenja šestorice srebreničkih muslimana 1995. Takođe, dosadašnje presude su verovatno pozitivno uticale na stav javnosti prema temi ratnih zločina. Kada javnost vidi da su Crvene beretke osuđene za zločine, i kada se suoči sa činjenicama i dokazima, to će nesumnjivo uticati na

promenu nekih javnih stavova i pobuditi sumnje onih koji Crvene beretke još uvek doživljavaju kao "heroje".

Međutim, tek treba da se vidi da li postoje mogućnosti za jačanje političke volje. Čini se da postoji neprekidno balansiranje stavova kada je reč o ovoj temi. Recimo, dobar primer za to predstavlja nedavna odluka da se Jovan Purić ne imenuje ponovo za specijalnog tužioca. Na njegovo mesto je došao čovek sa dobrom reputacijom, koji će verovatno dobro sarađivati sa Ministarstvom pravde, a Purić ostaje na mestu njegovog zamenika. Izgleda kao da su neki političari doneli ovakvu odluku kako bi pred određenom grupom stvorili verodostojan utisak da se nešto promenilo, dok pred drugom grupom mogu isto tako verodostojno da argumentuju kako se ništa nije promenilo. To možda predstavlja određeni pomak. Teško je koordinirati rad izdvojenog parlamenta, dok se vlade i režimi menjaju, a mnogi ljudi uporno ostaju nedodirljivi na svojim pozicijama. Takva situacija me podseća na neku Pikasovu kubističku sliku, sa apsurdnim anđelima i izobličanim proporcijama stvarnosti, ispod čije se čudovišnosti ipak jasno razaznaje realno stanje: neki ljudi se trude, a tu pre svega mislim na sudije i tužioce za ratne zločine i organizovani kriminal, da povuku društvo napred snagom autentičnih argumenata, dok u nekim drugim sektorima vlade ima onih koji samo žele da ostave utisak da rade u smislu napretka, a stvarno čine sve da deluju retrogradno.

U stanici policije: Imali ste, da tako kažemo, izvestan nesporazum sa srpskom policijom ispred američke ambasade. Možete li da nam ispričate šta se zapravo dogodilo?

Ja bih u tom slučaju primenio 5. amandman, ali on u Srbiji očigledno ne važi. Jednostavno rečeno, ja sam bio stranac koji ilegalno boravi u zemlji. To je inače veoma vruća tema u SAD, pa će mi moja avantura poslužiti kao zanimljiva priča na večernjim sedeljama sa društvom. Moje privođenje, ili bolje rečeno hapšenje, proisteklo je iz činjenice da se nisam prijavio policiji kao stranac koji ulazi u zemlju. Sada znam da su stranci u obavezi da to učine u roku od 24 sata nakon ulaska u Srbiju. Hoteli obično prijavljuju svoje goste, ali ja sam bio u desetodnevnoj poseti, pa sam iznajmio stan. Moj gazda me nije prijavio, pa se ispostavilo da sam ja na taj način počinio krivično delo. Izašao sam iz američke ambasade nakon sastanka sa Semom Nazarom i uputio se na drugu stranu ulice da bih uhvatio taksi do Specijalnog suda, gde je trebalo da se sastanem sa Aleksandrom Milosavljevićem, zamenikom tužioca za organizovani kriminal i predsednikom Udruženja tužilaca. Dok sam čekao taksi, iz torbe sam izvadio fotografski aparat i slikao zgradu ambasade. U krajnjoj liniji, postupio sam i kao turista koji upoznaje Beograd i kao novinar koji radi na svojoj priči. Nisam primetio da preko puta ulice, ispred ambasade postoji znak da je zabranjeno fotografisanje. Čuvari ambasade su me pozvali da se vratim i naterali me da izbrišem snimke. To nije bio nikakav problem. Međutim, oni su želeli da provere i moj pasoš i tako je beogradska policija otkrila da nisam prijavljen. To je trajalo gotovo četiri sata. U pratnji četiri policajca, odvezen sam policijskim kolima iz ambasade u policijsku stanicu i ostavljen u jednoj prostoriji u suterenu da čekam. Bila je to prostorija u kojoj islednici obavljaju razgovore sa privedenim licima pre nego što ih pritvore. Ja sam toliko puta uveravao svoje prijatelje i porodicu da je Beograd bezbedniji od Njujorka, Vašingtona, Londona, Pariza i drugih gradova. Beograd jeste spreman za povratak turista. Međutim, bilo bi dobro da vlada ukine taj zakon o obavezi prijavljivanja stranaca.

Da li ste primetili neke pozitivne korake koje Srbija čini u pravcu demokratizacije, a ima li i takvih koraka koji su, po Vašem mišljenju, negativni i štetni?

Verovatno najpozitivniji korak koji sam primetio jeste svest nekih ljudi u vladi da je stanje u ekonomiji veoma važno za donošenje političkih odluka. Demagoško pozivanje na nacionalna osećanja i mržnju prema neprijateljima, toliko omiljeno među Miloševićevim vernim sledbenicima, danas ima sve manje pristalica. Impresioniran sam snagom i uticajem koji je stranka G17 plus počela da ispoljava u proteklih godinu dana, govoreći dominantnim strankama u vladi da će, ukoliko ne pomognu u realizaciji takozvane "dobrovoljne predaje" nekih ratnih zločinaca, G17 plus izaći iz vladajuće koalicije, što će verovatno rezultirati padom vlade. To je dovelo do određenih rezultata. Nedavno je G17 plus primenila sličnu taktiku u vezi sa odustajanjem od optužnice protiv Marka Miloševića. Smatram da ubistvo premijera Đinđića predstavlja veliki gubitak, ali možda je ostvarenje reforme moguće i bez prisustva jednog tako odvažnog lidera. Vidim da postoje jaki ljudi koji vode Srbiju napred, a to su sudije i tužioци u Specijalnom sudu. Verujem da postoje dobre šanse da stručnjaci za realnu ekonomiju, kao što su oni iz G17 plus, pokrenu i ostale delove vlade u pozitivnom smislu. Jedan spoljni posmatrač kao što sam ja, koji godinama nije neposredno pratio događaje na Balkanu, teško može da razume kako se dogodilo da Bugarska, Rumunija i druge zemlje preteknu Srbiju u redu za članstvo u EU. Glas specijalnih veća u sudu i glasovi realne ekonomije u parlamentu u međunarodnoj zajednici zvuče ubedljivije od šupljih glasova koji dolaze iz nekih drugih delova vlade. Takođe sam impresioniran naporima nevladinih organizacija i medija, radom Nataše Kandić i B92 Verana Matića, i uveren sam da oni daju snažan doprinos pozitivnom razvoju stanja na javnoj sceni.

Kakav je Vaš utisak o Specijalnom sudu u Srbiji, o njegovim tehničkim, kadrovskim i pravnim kapacitetima?

Bio sam u mnogim sudovima u SAD i nigde nisam video ništa slično kada je reč o kvalitetu fizičkog objekta i o nivou tehnološke opremljenosti. Ljudi koji tamo rade, osoblje i funkcioneri sa kojima sam razgovarao, veoma su otvoreni i posvećeni svom poslu. Što se tiče pravnog okvira, ja verujem da će Specijalni sud biti predvodnik napretka u nekoliko aspekata. Na primer, kompletno beleženje toka suđenja, uključujući pisane transkripte i video snimke, predstavlja veoma važan postupak i verovatno će se u doglednoj budućnosti koristiti i u redovnim sudovima. Takođe verujem da će doći do promene, odnosno do približavanja Srbije sistemu "običajnog prava" koje se primenjuje u SAD, Velikoj Britaniji i u drugim zemljama, u kojima se sudske odluke detaljno beleže, pa se zatim koriste za tumačenje zakona u daljoj sudskoj praksi. U Srbiji već postoje nagoveštaji primene pojedinih aspekata ovog sistema, naročito načina na koji se američki tužioci i odbrana direktno angažuju u ispitivanju svedoka i u unakrsnom ispitivanju svedoka protivničke strane. Ja takođe verujem da će srpsko pravosuđe u jednom trenutku uvideti potrebu davanja većih ovlašćenja tužiocima, čime bi se izbeglo dupliranje napora koje nameće sistem sa instancom istražnog sudije. Jer, kao što kaže poslovice, gde je mnogo babica, tu su deca kilava. Meni se makar čini da bi to bilo prirodno, zato što sam ponikao na američko-britanskom pravosudnom sistemu. Ipak, sa stanovišta objektivnog i nezavisnog sudskog postupka, dajem prednost sistemu u kome tužilac istražuje okolnosti određenog slučaja i na osnovu njih podiže optužnicu, a zatim sudija razmatra prezentaciju argumenata tužioca i odbrane i na osnovu njih donosi odluku.

Da li u srpskom pravosudnom sistemu postoje neki elementi na koje biste želeli da ukazete američkim sudijama, policiji ili tužiocima?

Pre svega, želeo bih da američke sudije, policija i tužioci sagledaju i razumeju okolnosti pod kojima moraju da rade njihove kolege u Srbiji. Amerika se suočava sa sopstvenim problemima, od kojih su mnogi veoma ozbiljni, ali nemoguće je ne primetiti koliko su akutniji, urgentniji i ozbiljniji problemi sa kojima se suočava srpsko pravosuđe. (To je jedan od razloga zbog kojih su Amerikanci pokazali toliko interesovanja i divljenja za Bruna Vekarića i Sonju Prostran prilikom njihovog boravka u Renou u Nevadi). Američke sudije i tužioci na nivou pojedinih država obično se biraju putem javnog glasanja, pri čemu su izloženi ozbiljnim pretnjama od određenih interesnih grupa, koje troše milione dolara na televizijske, radio i novinske kampanje protiv njih, a u cilju favorizovanja sopstvenih kandidata. Savezne sudije, koje imaju doživotne mandate, često su na udaru izvršnih i zakonodavnih vlasti, koje žele da pridobiju naklonost nekih specifičnih interesnih grupa, naročito konzervativnih verskih grupa. Kada bi videli kakva je situacija u Srbiji, verujem da bi američke sudije i tužioci donekle osetili olakšanje, jer je ljudima lakše kada znaju da nije samo njima teško. Ukazao bih američkim sudijama na nivou saveznih država, čija funkcija u većini slučajeva zavisi od rezultata javnog glasanja, na činjenicu da sudije u Srbiji imaju doživotni mandat, na čemu bi Amerikanci mogli da im zavide, ali bih im sa druge strane ukazao na nedostatak kanona, etike i discipline u pravosuđu, koje u SAD nameće sam pravosudni sistem. Uveren sam da bi u tom slučaju Amerikanci daleko realnije sagledavali sopstvenu situaciju. Ovo naročito važi kada je reč o instituciji specijalnog suda: siguran sam da bi svaki američki sudija veoma voleo da u okviru dokumentacije njegovog suda postoje video snimci svih procesa koji se vode pred tim sudom. Televizija je danas uobičajena u većini sudova na nivou pojedinih država, ali se u federalnim sudovima gotovo uopšte ne koristi. Objašnjenje za to dolazi iz samog vrha: predsednik Vrhovnog suda SAD, kao i njegov prethodnik, oduvek su imali izrazito negativan stav prema televizijskom snimanju sudskih procesa.

Možete li da nam kažete nešto o svom radu u Americi, odnosno o najzanimljivijim procesima o kojima ste pisali?

Meni je verovatno najinteresantniji bio proces iz 1992. godine, kada me je sudija Vrhovnog suda SAD Entoni Kenedi pozvao u svoj kabinet pre i nakon poslednje sesije koja se održavala te godine. Tada sam bio dopisnik časopisa Udruženja pravnika iz Kalifornije, države iz koje je bio sudija Kenedi. On nikada do tada nije dao ni jedan intervju za novine. Napisao sam mu pismo u kome sam ga zamolio za intervju i on je to prihvatio. Ono što mi je on tog dana rekao do današnjeg dana se navodi u medijima svaki put kada se analizira rad Vrhovnog suda i stepen sudijske nepristrasnosti. Tog dana sud je donosio odluku u predmetu vezanom za pravo na abortus, i Kenedi, koji je bio konzervativac i katolik, uspeo je da nadvlada svoja lična osećanja i ranije iznošene stavove. Izjasnio se u korist podrške ukidanju čitavog niza restrikcija u vezi sa abortusom, pri čemu je njegov glas u tom slučaju bio presudan (pet sudija je glasalo za ukidanje tih ograničenja, a četiri je bilo protiv), i on je doneo odluku na osnovu većine glasova. Dok smo sedeli u njegovom kabinetu pre sesije, duže od jednog sata, on je sa prozora posmatrao stotine demonstranata obe suprotstavljene struje i, koristeći se književnim i istorijskim aluzijama, rekao mi sledeće: "Ponekad se nađete u situaciji kada ne znate da li ste Cezar koji prelazi Rubikon ili zabludela duša koja se odriče sopstvene zvezde vodilje." Ovo iskustvo je bilo jedinstveno, bar ja nisam čuo da je neki novinar ikada prisustvovao sličnoj situaciji. Bio je to izuzetan dan, sigurno isto toliko zanimljiv za mene kao i za sudiju Kenedija.